

Ann Norling Gustafsson
Pia Gustavsson
Avdelning folkhälsa, Skaraborgsenheten
Västra Götalandsregionen
2017-11-14

Kartläggning psykisk hälsa

Hur främjas psykisk hälsa?

Hur sker arbetet idag?
Identifierade utmaningar
Förslag till fortsatt arbete

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund	4
Kan man mäta psykisk hälsa?	5
Hur sker arbetet idag?	6
Identifierade utmaningar	10
Förslag till fortsatt arbete	11

Inledning

På uppdrag av Strategigruppen för folkhälsofrågor i Skaraborg skickades i juni 2016, en enkät till kommunerna. Enkäten visade att fullföljda studier och psykisk hälsa är två för kommunerna viktiga och prioriterade utvecklingsområden. För att gå vidare behövdes en avgränsning och konkretisering. Strategigruppen för folkhälsofrågor i Skaraborg har därför tagit fram ett förslag att kartlägga området **psykisk hälsa** i den modell för samverkan mellan hälso- och sjukvårdsnämnden och Skaraborgs kommunalförbund som antagits av parterna.

Uppdraget är kopplat till ett antal frågeställningar;

- Vilken är den senaste kunskapen inom området idag?
- Vad görs i Skaraborg (kommun-region – fler parter?)
- Vad görs nationellt (eventuellt också internationellt)?
- Förslag på indikatorer?
- Analys av insamlad kunskap tillsammans med samverkansparter
- Rekommendationer till fortsatt arbete

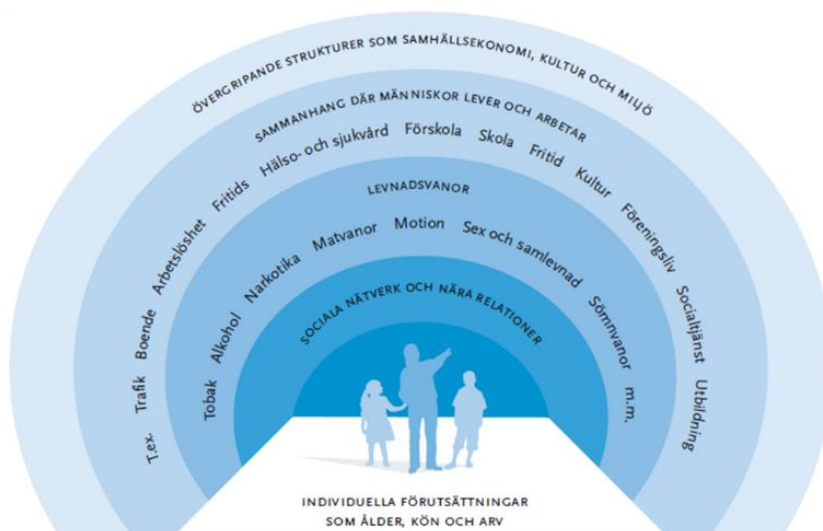
Rubrikerna i förestående rapport har utgångspunkt i ovanstående frågeställningar.

Bakgrund

Psykisk hälsa är en av våra stora framtidsfrågor och det är hela samhällets ansvar. Psykisk hälsa handlar bland annat om att människor upplever sin tillvaro meningsfull, att de kan använda sina resurser, vara delaktiga i samhället och uppleva att de har **förmåga att hantera livets normala motgångar** (WHO). Psykisk hälsa är mer än frånvaron av psykisk ohälsa, vilket i dag ofta används som en övergripande term som täcker både psykiska besvär och psykisk sjukdom. Arbete för psykisk hälsa omfattar hela kedjan från hälsofrämjande till vård och behandling.

Psykisk ohälsa är ett mångfacetterat begrepp. Det innefattar allt från att uppleva psykiska besvär som mer eller mindre stör det psykiska välbefinnandet och som påverkar ens dagliga liv, till allvarlig psykisk störning och psykisk sjukdom. Psykiska besvär beskriver olika tillstånd då människor visar tecken på psykisk obalans eller symtom som oro, ångest, nedstämdhet eller sömnsvårigheter. Symtomen behöver inte vara så omfattande att diagnos kan sättas och är ofta normala reaktioner på en påfrestande livssituation. Det är vanligt med psykiska besvär bland barn och ungdomar och det är oftast övergående. Det är viktigt att inte sjukdomsförklara det som är normala reaktioner i livet samtidigt som tidig identifiering av allvarliga tillstånd kan påverka prognosen positivt. Psykisk ohälsa i barndomen kan vara förknippade med sämre skolresultat och ge sämre förutsättningar att leva ett gott och långt liv. Psykisk hälsa är en av flera förutsättningar för fullföljda studier liksom att avslutade gymnasiestudier kan bidra till psykisk hälsa.

Genom att påverka skyddsfaktorer har vi möjlighet att minska riskfaktorer vilket leder till främjande av psykisk hälsa. Skydd- och riskfaktorer kan kopplas till individ- och samhällsnivå. Genom att skapa förutsättningar för goda livsvillkor på samtliga nivåer kan det bidra till en bättre hälsa för hela befolkningen.

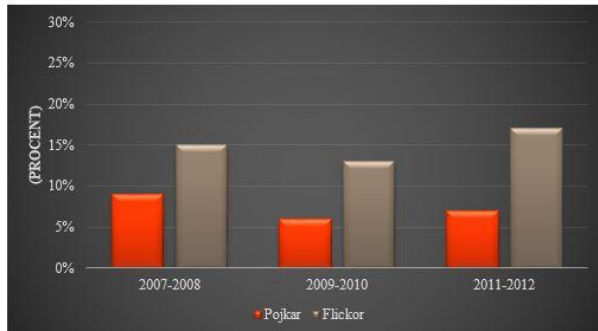
Skyddsfaktorer ökar personens motståndskraft mot belastningar. Dessa kan förhindra eller dämpa effekten av riskfaktorer, som är omständigheter eller händelser som ökar sannolikheten för att något icke önskvärt ska hända. Sammansättningen av en individs risk- och skyddsfaktorer är det som påverkar risken för att utveckla olika problem. På samma sätt som samhället kan påverka skyddsfaktorer så kan samhället skapa strukturella stressorer som ökar en individs risk för att utveckla psykisk ohälsa.

Kan man mäta psykisk hälsa?

Det saknas metoder att göra en samlad skattning av psykisk hälsa. Det finns inget mått som mäter alla dimensioner av psykisk hälsa, som emotionellt, psykologiskt och socialt välbefinnande. Många av indikatorerna mäter den psykiska ohälsan. Det är också svårt att ge en överblick av psykisk ohälsa, beroende på vilken källa av statistik som används.

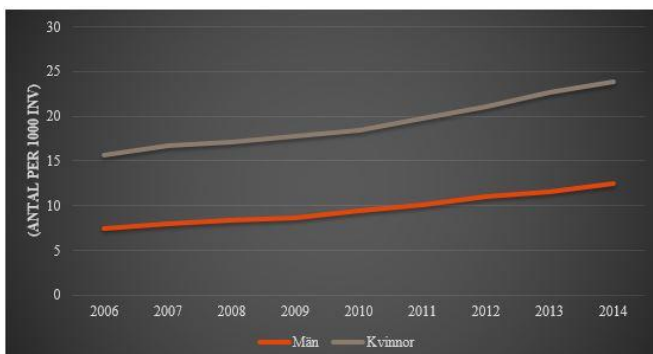
Anledningen till nedan redovisad statistik är att skapa en bild från psykiska besvär till den yttersta konsekvensen som är suicid.

Barn som uppger psykiska besvär

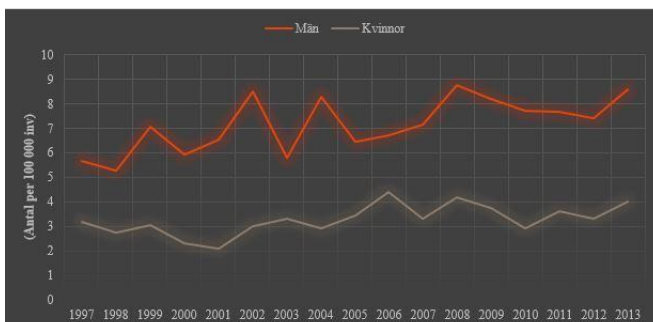
Andel barn mellan 10 och 18 år som själva uppger att de har psykiska besvär år 2007 – 2012. Källa: SCB (Barn-ULF) genom Max18

Förskrivning av antidepressiva läkemedel till barn

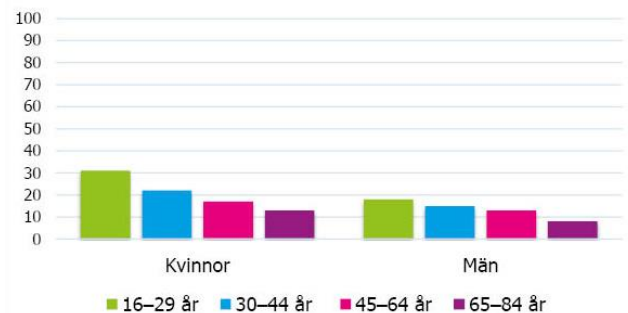
Förskrivning av antidepressiva läkemedel år 2006 - 2014 till personer mellan 0 och 24 år (antal patienter per 1000 invånare). Källa: Socialstyrelsen.

Själv mord hos barn och unga

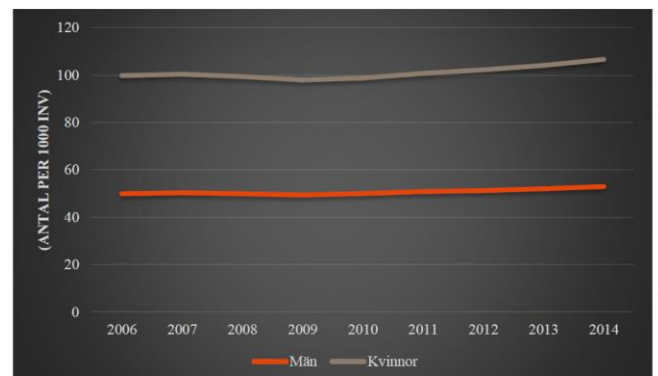
Barn och unga mellan 0 och 24 år som begått självmord år 1997 - 2013 (antal per 100 000 invånare). Källa: Socialstyrelsen.

Nedsatt psykiskt välbefinnande, 16 - 84 år

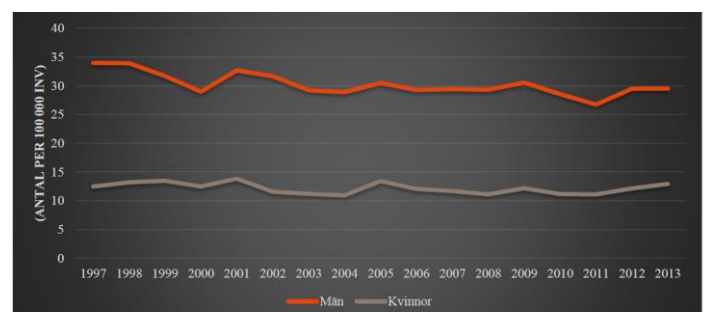
Andel kvinnor och män i olika åldrar som skattar ett nedsatt psykiskt välbefinnande. Källa: Hälsa på lika villkor, 2015

Förskrivning av antidepressiva läkemedel till vuxna

Förskrivning av antidepressiva läkemedel år 2006 - 2014 till personer 25 år och äldre (antal patienter per 1000 invånare). Källa: Socialstyrelsen

Själv mord hos vuxna

Personer 25 år och äldre som begått självmord år 1997 - 2013 (antal per 100 000 invånare). Källa: Socialstyrelsen.

Hur sker arbetet idag?

Nedanstående dokument beskriver vad verksamheter har att förhålla sig till i arbetet för psykisk hälsa. Vid framtagande av dessa dokument är **respektive part inte alltid medvetna om varandra** och **informationen når inte alltid ut** i verksamheterna. Rekommendationer om hur man ska arbeta speglar inte vilka **resurser** verksamheterna har att tillgå. Det är inte alltid en **korrekt benämning** på de framtagna dokumenten, det som kallas för handlingsplaner kan vara en strategi och vice versa, vilket har betydelse för genomförandet.

- *Sveriges Rikes lag*
- *Kommunallagen (1991:900)*
- *Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)*
- *Socialtjänstlagen (2001:453)*
- *Skollagen (2010:800)*
- *Högskoleförordningen (1993:100)*
- *Hälso- och sjukvårdavtalet 2017-04-01 – 2020*. Avtal som reglerar hälso- och sjukvårdsansvaret mellan Västra Götalandsregionen och kommunerna i Västra Götaland.
- *Krav- och kvalitetsboken*, anger förutsättningarna för att bli godkänd och bedriva vårdverksamhet inom VG Primärvård. Alla vårdgivare som ingår i VG primärvård ska följa Krav- och kvalitetsboken.
- *Regionala Medicinska Riktlinjer (RMR)* för psykiatri.
- *Folkhälsoavtal* mellan kommunerna i Skaraborg och Östra hälso- och sjukvårdsnämnden, 2015 – 2017 (nytt 2018 – 2021).
- *Överenskommelse 2017 mellan Östra hälso- och sjukvårdsnämnden och styrelsen för Beställd primärvård* (nytt 2018).
- *Strategi för hälsa (SKL)*.
- *Uppdrag Psykisk Hälsa* är resultatet av en överenskommelse mellan regeringen och SKL.

- *Överenskommelse psykisk hälsa Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa* mellan regeringen och SKL, 2016 och 017 (årligen sedan 2012)

- *Handlingsplan psykisk hälsa, 2018 - 2020 (VGR och VästKom). Framtagen utifrån Stöd till riktade insatser inom området psykisk hälsa.*
Överenskommelsen syftar bland annat till att stärka kommuner och regioner i arbetet med att främja psykisk hälsa och ömsesidigt arbeta för att minska den psykiska ohälsan. Huvudmännen får ekonomiskt stöd för att stärka och utveckla sina insatser inom området och för det gemensamma arbetet att ta fram regionala handlingsplaner. Rekommenderade insatser inom det främjande området är suicidprevention och föräldrastöd.
- *Handlingsplan för fullföljda studier, 2017 - 2020 (VGR, avdelning Folkhälsa).*
- *Regional utvecklingsplan för barn- och ungdomspsykiatri, 2017 – 2020.*
- *Regional utvecklingsplan för vuxenpsykiatri, 2014 – 2018.*
- *Mödrhälsovård, sexuell och reproduktiv hälsa. ARG-rapport nr 76 (2008, reviderad 2016).*
- *Barnhälsovårdens nationella program (2013, reviderat 2015).*
- *Inriktningsdokument för ungdomsmottagningar i Västra Götaland 2011 - 2015, från VästKom och VGR. Inriktningsdokument för ungdomsmottagningar i Västra Götaland 2018 – 2022.*
- *En kunskapsöversikt. Begrepp, mätmetoder och förekomst av psykisk hälsa, psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd hos barn och unga, 2015 (Forte).*
- *Utredning av stärkt första linjens vård vid psykisk ohälsa, 2016 (VGR, Kunskapsstöd för psykisk hälsa). Resulterade i pilotprojekt med tilläggsuppdrag till för vårdcentraler 2017 – 2018. Ungas psykiska hälsa -VG primärvård, 2017 (Kunskapsstöd psykisk hälsa, VGR).*
- *Kan vi gå före? Rapport 2016:4 (VGR, Regionala utvecklingsnämnden och Miljönämnden).*
- *Att motverka skolmisslyckanden. Rapport 2016:9 (VGR, Regionalutveckling, data och analys).*
- *Fullföljda studier, kartläggning och rapport 2015 (Skaraborgs kommunalförbund).*
- *Barn och unga vuxnas psykiska hälsa och ohälsa, 2010 (Region Halland).*
- *Folkhälsorapport barn och unga, 2016 (Region Skåne).*
- *CAN-rapport, 2016 (Centralförbundet för alkohol- och narkotika och VGR).*
- *Psykisk hälsa gymnasium Skövde, 2010 och 2014 (Skövde kommun).*
- *Saknad! Uppmärksamma elever frånvaro, SOU 2016:94 (Regeringskansliet).*

Vår utgångspunkt har varit att kartlägga på vilket sätt statliga, regionala och kommunala verksamheter ska arbeta med psykisk hälsa. Vi har haft kontakt med nedanstående verksamheter. De arbetar på strukturell- och/eller individnivå.

- *Regionalt kunskapsstöd för psykisk hälsa (KPH)* är en resurs för kunskapsutveckling och utvecklingsarbete i primärvård, barn- och ungdomspsykiatri, allmänpsykiatri och rättspsykiatri.
- *Kunskapscentrum för jämlik vård* finns för att hälso- och sjukvård ska ges på lika villkor till alla.
- *Västra Götalandsregionens kompetenscentrum för våld i nära relation (VKV)* är ett kompetenscentrum som utbildar hälso- och sjukvårdens anställda inom ämnet våld i nära relationer, mäns våld mot kvinnor och sexuella övergrepp.
- *Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH)* är en utvecklingsenhet som har ett regionövergripande uppdrag att förebygga hiv, sexuellt överförda infektioner och hepatiter. De arbetar utifrån perspektivet sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.
- *Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa* är statens expertorgan för suicidprevention.
- *Suicidprevention i Väst (SPIV)* är en organisation som arbetar för att öka kunskapen om hur man kan förebygga suicid, suicidförsök och förhållanden som kan leda till sådana handlingar.
- *Samordningsförbunden* består av Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommunerna och Västra Götalandsregionen, de samverkar för att förebygga ohälsa och utanförskap.
- *Västkom* är en samorganisation av de västsvenska kommunalförbunden. De arbetar med utvecklingsfrågor på uppdrag av de fyra kommunalförbunden i Västra Götaland.
- *Skaraborgs kommunalförbund* utgör plattformen för det gemensamma delregionala utvecklingsarbetet i Skaraborgs femton kommuner. Arbetet utgår från tre utvecklingsområde barn och unga, psykiatri, missbruk och funktionsnedsättning samt äldre. Utvecklingsledarna arbetar via olika nätverk; psykiatrisamordnarnätverket, vårdsamverkan barn- och unga samt vårdsamverkan psykiatri, missbruk och funktionsnedsättning. I dessa nätverk ingår bland annat barn- och ungdomspsykiatrin, barn- och ungdomshabilitering, vårdcentraler samt socialtjänst.
- *Högskolan i Skövde* och institutionen *Hälsa och lärande*.
- *Göteborgs universitet, psykologiska institutionen*.
- *FoU-centrum Skaraborg* (primärvård och tandvård i samverkan) finns som stöd för den som vill arbeta med forsknings- och utvecklingsarbete inom offentlig eller privat primärvård.
- *FoU-centrum Skaraborgs sjukhus* stödjer verksamheternas patientnära kliniska forskning och utveckling.
- *Mödrahälsovården (MHV)* arbetar utifrån ARG-rapport nr 76. Implementering av Psykosocialt basprogram pågår i Västra Götalandsregionen.
- *Barnhälsovården (BHV)* arbetar utifrån Barnhälsovårdens nationella program som innefattar medicinsk och psykosocial bedömning.

- *Elevhälsan* arbetar utifrån skollagen för hälsofrämjande lärmiljöer. Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag där elevhälsan ska stödja skolledning och pedagoger i att arbeta främjande utifrån sociala faktorerers påverkan.
- *Ungdomsmottagning* arbetar enligt inriktningsdokument för ungdomsmottagningar i Västra Götaland 2011 - 2015, VästKom och VGR.
- *Familjerådgivningen i Skaraborg* består av tre huvudmottagningar i Skövde, Lidköping och Falköping. Utgångspunkten för besök hos familjerådgivningen handlar om kommunikationsproblem.
- *Psykologheten för mödra-och barnhälsovård i Skaraborg* består av tre huvudmottagningar Skövde, Lidköping och Falköping. Deras uppdrag är att möta blivande föräldrar individuellt och i grupp samt deras barn 0 - 5 år, som upplever att de behöver ytterligare stöd och råd i sitt föräldraskap.
- *Vuxenpsykiatrin, Skaraborgs sjukhus* har mottagningar i Skövde, Falköping, Lidköping samt Mariestad och vänder sig till individer som är i behov av specialistpsykiatrisk vård.

Identifierade utmaningar

Samtliga utförarverksamheter påtalar vikten av att **skapa förutsättningar för den enskilde att hantera sitt liv**. En **ökad kunskap om normer och normförändringar** behövs i hela samhället. Efter att vi har tagit del av ovanstående dokument samt haft kontakt med nämnda verksamheter har vi **identifierat ett antal utmaningar** som behöver **följas, lösas, uppmärksammas** och **utvecklas**.

Följa;

- Strategi för hälsa (SKL)
- utveckling av arbetet med psykisk hälsa – första linjens vård (sex vårdcentraler i VGR med tilläggsuppdrag)
- MHV:s utveckling av enhet för gravida med missbruksproblematik i Skaraborg
- implementeringen av psykosocialt basprogram MHV
- BHV-projektet kring jämlikt föräldraskap
- uppdrag från Regeringen till Statens skolverk och Socialstyrelsen att tillsammans genomföra ett treårigt utvecklingsarbete i syfte att förbättra samverkan mellan elevhälsa, hälso- och sjukvård och socialtjänst
- aktuell forskning om barn och ungdomars psykiska hälsa genom Formas, Forte, Vetenskapsrådet och VINNOVA
- civilsamhällets arbete för psykisk hälsa
- Regionala medicinska riktlinjer för *Årligt hälsosamtal och somatisk kontroll av patienter med långvarig psykiatrisk ohälsa*.
- att den medicinska riktlinjen gällande ansvarsfördelningen mellan primärvård och vuxenpsykiatri/barnpsykiatri följs upp.

Lösa;

- skapa elevhälsoorganisationer med jämlika förutsättningar
- skapa möjligheter för att psykologenheten vid MHV/BHV ska arbeta mer främjande på gruppnivå

Uppmärksamma;

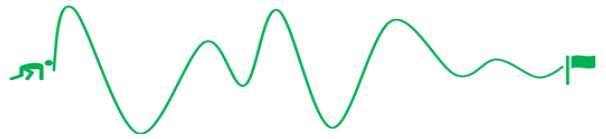
- förväntningar på varandras verksamheter överensstämmer inte med respektive parts uppdrag.
- vad den grundläggande orsaken till den psykiska ohälsan består av och inte enbart hantera symtom (se sid 4)
- risken att patologisera livets olika skeden, exempelvis krisreaktioner (DSM-5, kriterier för psykiatriska sjukdomstillstånd)
- normer och attityder till psykisk hälsa/ohälsa och dess konsekvenser (skuld och skam kan medföra att man inte söker stöd i tidigt skede)
- tvärssektoriell samverkan inom psykiatrin

Utveckla;

- **att skapa förutsättningar för den enskilde att hantera sitt liv, resiliens, det vill säga förmågan att stå emot och klara en förändring samt återhämtas sig och vidareutvecklas.**

Förslag till fortsatt arbete

För att främja psykisk hälsa i befolkningen behöver samhället **skapa förutsättningar för den enskilde att hantera sitt liv och stärka förmågan att stå emot och klara av en förändring (resiliens).**

Föräldrarna är de viktigaste personerna i varje barns liv och påverkar förutsättningar för barnets hälsa. Enligt FN:s barnkonvention har alla barn rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda. I första hand är det barnets föräldrar som ansvarar för att ge barnet vad det behöver och har rätt till. Men varje samhälle har också en skyldighet att stödja föräldrarna i denna uppgift. En grundläggande tanke i svensk välfärdspolitik är att erbjuda föräldrarna goda livsvillkor, som är en av förutsättningarna för ett gott föräldraskap. Samhället kan stödja föräldrar genom att skapa stödjande strukturer i de verksamheter som möter barn och föräldrar.

Föräldrastöd är fokusområde och mål för det främjande och förebyggande arbetet för barn och unga i *Handlingsplan psykisk hälsa, 2018 – 2020*. Västra Götalandsregionens kraftsamling för fullföljda studier *Handlingsplan för fullföljda studier* belyser i sina rekommendationer för att främja psykisk hälsa, tidigt stöd till föräldrar utifrån familjens behov och förutsättningar. Västra Götalandsregionen belyser också att komplexa utmaningar sällan har en enda lösning och sällan en enda ansvarig aktör, istället är det tvärsektoriella lösningar som behövs för att skapa förändring. En av de prioriterade inriktningarna är att utveckla familjecentralen som arena.

Vi vill skapa förutsättningar för föräldrar att utveckla förmågan att stå emot och klara en förändring samt återhämta sig och vidareutvecklas, så att de kan överföra detta till sina barn. Arbetet inleds med att en referensgrupp, som representerar verksamheter som möter barn och deras vårdnadshavare, träffas och undersöker hur vi kan arbeta med begreppet resiliens i respektive verksamhet. Forskningsanknytning kring begreppet resiliens är en nödvändighet. Därefter arbetar den tvärsektoriella referensgruppen fram Skaraborgsövergripande förslag. Referensgruppen ska ta hänsyn till de identifierade utmaningarna som behöver följas, lösas och uppmärksammas. De tar även fram förslag på befintliga och relevanta bestämningsfaktorer som mäter psykisk hälsa.

